

ДЕФАМАЦИЈА У ПРАВУ ЕНГЛЕСКЕ И САД

Апстракт

Common law познаје два деликта погодна за тужбу код дефамације. Деликт *libel*, који подразумева јавну клевету, тј. увреду у трајном облику (писану увредљиву тврдњу - писмо, штампа, фотографије) и *slander* који означава сплетку, усмену клевету (усмену повреду части и угледа, осим, ако је изречена путем радија и телевизије, када такође, представља деликт *libel*). *Libel* је *actionable per se* (утужив), јер тужилац у спору за накнаду штете не мора да доказује постојање штете, док је *slander, actionable per se*, код усменог пребацивања за кривично дело, полну болест, нечасно вођење живота. Иако потичу из *common law*-а, постоје разлике између деликата *libel*, у енглеском праву и у праву САД-а. Савремени амерички *libel law* представља комбинацију правила обичајног права, *common law*-а и правила која је Врховни суд САД створио на основу Првог амандмана америчког Устава. Насупрот томе, у Енглеској су остали непромењени стари принципи деликта *libel*, једино су некадашње физичке казне замењене новчаним. Ипак, модерно енглеско деликтно право прихвата различите механизме којима се могу решиити празнине у заштити права личности.

Кључне речи: *common-law*, дефамација, *libel*, *slander*, *actionable per se*, информација, масмедији

1. Појам дефамације и укратко о средствима грађанскоправне заштите

Право личности на част и углед, према нашој правној теорији, обухвата два објекта заштите: углед и част. Углед је слика коју у јавности човек ствара о себи и то је мишљење средине о њему. Част

¹ Судија Апелационог суда у Београду, mail: popesku24@gmail.com

је субјективан став појединца, то јест, мишљење које неко интимно има о себи, сходно лично прихваћеним вредностима заједнице у којој живи.² На основу вредносних судова, као и чињеничних тврдњи, долази до повреде части и угледа и других права личности. Често се за некога коме су повређени част и углед каже да је дифамиран. Израз „дифамација“ или „дефамација“ потиче од латинског глагола *diffamare*, што у преводу значи озлогласити, оговарати, клеветати, али и разгласити. Стога придев дифамиран (лат. *diffamatus*), претпоставља да је неко изнет на лош глас, односно да је оклеветан,³ односно да му је повређено право на част и углед, што се често дешава разглашавањем путем масмедија. Дефамација, као повреда права на репутацију (част и углед) је област која је позната у многим правима, па и у енглеском праву, али и у праву САД. *Common law* већ вековима користи два позната средства грађанскоправне заштите репутације од дефаматорних тврдњи. То су тужба за *libel* (најчешће писану, штампану клевету) и тужба за *slander* (сплетку, усмену клевету). *Libel* и *slander* су грађански деликти (*torts*), за које се поступци воде по ригидним правилима енглеског обичајног права, што је својевремено прихваћено и у америчком праву. Међутим, у другој половини прошлог века, створена су од стране Врховног суда САД, прецедентна правила на основу Првог амандмана америчког Устава, која су довела до новина у погледу остваривања права на *libel* у тој земљи.

Једно од најчешће нападаних права личности у масмедијима је право на част и углед. Постоје различита средства грађанскоправне заштите ових личних добара, попут одговора и исправке информације, тужбе за накнаду штете итд. За случај настанка материјалне или нематеријалне штете услед повреде овог права, оштећени титулари покрећу спорове за накнаду штете, што је вид заштите права личности, али и ограничење слободе масмедија. Титулари овог права користе и друга средства заштите, најчешће

² Право на част. Част и углед се не морају подударати, јер појединац о себи може имати супротно мишљење (част) од мишљења средине у којој формира углед. Ако се против некога изнесе неистинит чињенични суд, особа је сходно кривичном праву, оклеветана, а ако се изнесу увредљива мишљења, као вредносни судови, у питању је кривично дело увреде. У оба случаја првенствено се врши напад на нечији углед, али последично то може да утиче и на част. У оквиру грађанскоправне одговорности, интимни осећај губљења части, као и угледа, реперкутује се у повреди права на психички интегритет и може за последицу имати претрпљену нематеријалну штету, *Лексикон грађанског права*, Београд Номос, 1996. 833

³ М. Вујаклија, *Лексикон страни речи и израза*, Београд 1980, 210, 234

одговор и исправку информације.⁴ Претпоставка за право на одговор - деманти је лезиона способност информације, а снага одговора је у уверљивости којом делује на публику.⁵ Тужба за исправку доводи до уклањања повреде и корекције објављене информације у меритуму.⁶ У земљама *common law* система, нема законом признатог права на одговор, с тим да га америчка судска пракса познаје. Англосаксонско право под одговором, за који је услов повреда части и угледа, подразумева исправку у медијима. С друге стране, у Аустралији, Канади, Великој Британији, нема законског права ни на исправку, већ се објављивање базира на добровољности медија.⁷ Више од шест векова судови у Енглеској и Америци штите право на углед, које се може повредити свакојаким тврдњама, а нарочито оптужбама за преступ, злочин, неморал и сл. Стога се, према обичајном праву у тим земљама, повређени парниче и са медијима и за изгубљени углед добијају одштету, као компензацију. Право на подношење уобичајено познатих тужби *common law-a* којима се штити углед је право на *libel* и *slander*, које се назива и „правом на заштиту од клевете“.⁸ *Libel* је *actionable per se* (утужив) у спору за накнаду штете, јер тужилац не мора доказивати њено постојање, док је *slander, actionable per se*, ако се усмено пребацује за кривично дело, полну болест, нечасно вођење живота, нестручност.⁹ У противном, *slander* није утужив по себи и мора се доказати да је настала штетна последица.

⁴ В. Водинелић, *Право масмедија*, скрипта, Факултет за Пословно право, Београд 2003, 96-99. Одговор (деманти), изворно представља институт штампарског права. Право на одговор (*right of reply, droit de reponse*), по принципима „*audiatur et altera pars*“, представља право лица да од одговорног уредника захтева објављивање свог одговора, као реплике на објављену неистиниту, непотпуну или нетачно пренету информацију која га се тиче.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.* 99-103. Право на исправку (*right of correction, droit de rectification*) је институт сродан праву на одговор. Исправка, за разлику од одговора, доноси мериторно, у судском поступку, утврђену истинитост, потпуност и тачност преноса информације. Право на исправку је реакција на насталу повреду права и интереса лица које се препознало у лезионој информацији.

⁷ S. Coliver, *Press Law and practise (A Comparative Study of Press Freedom in European and other Democracies)*, The International Centre Against Censorship, London 1993, 273

⁸ R.L. Holsinger, *Media Law*, Second edition, copyright 1991, 1987 by McGraw-Hill, Inc., Одељак 3, 90. Да би се могла подићи тужба за *libel*, штетне тврдње морају бити написане, одштампане или на други начин трајно забележене (или изречене преко РТВ), ради објављивања у јавности, док је за *slander* довољно да су оне јавно изречене.

⁹ R.L. Holsinger, (фуснота 7), 95

2. Право на заштиту од дефамације према америчком праву

Право на подношење тужбе за *libel* базира се на правној заштити од клевете у форми енглеског обичајног права XIII века, које је пренето у колоније и постало део *common law*-а. Средином XX века, обичајно право поводом дефамације, из судске праксе дуге скоро седам векова, унето је у законе многих држава САД. Оно је штитило лица повређена клеветом, односно дефаматорним, нетачним и лажним тврдњама. Тужени су носили сав терет доказа, а плаћање одштете су могли избећи ако би доказали постојање неког од три разлога за ослобађање од одговорности за *libel*. Ти разлози су: 1) да је објављена информација истинита; 2) да је оправдано објављено мишљење или 3) да постоје одређене привилегије код информисања.¹⁰ Ипак, ако би тужилац доказао злу намеру изјавиоца, истинитост информације није могла заштитити туженог од одговорности за *libel*. Доказивање оправданости објављеног мишљења од стране тужених морало се заснивати на познатим чињеницама, док се и код привилегија захтевало да тужени докажу тачност тврдње дате у погледу власти или судског процеса. Уколико тужени издавачи гласила нису могли доказати ове чињенице, једини задатак пороте био је да се тужиоцима одмери висина одштете.¹¹

У другој половини XX века, тужбе за *libel* су се подносиле у САД у великом броју против новина и осталих масмедија. Поступци по тужбама за *libel*, водили су се против корпорација издавача књига, новина, извештача.¹² Највише судске инстанце донеле су многе познате одлуке у тим случајевима. Прва од најважнијих одлука донета је у случају Њујорк Тајмс против Саливена, из 1964. године, где је Врховни суд САД нашао да Први Амандаман Устава САД штити медије од тужби за *libel* и када су оклеветани јавни функционери. Суд је сматрао да у таквим приликама они не могу тражити одштету, ако не докажу да је издавач гласила знао да објављује неистиниту тврдњу или ако је признао своју непажњу у том погледу. У каснијим случајевима суд је принцип из поменутог случаја применио и на јавне личности које нису функционери, али имају утицаја на догађаје у јавности.

За разумевање важећих правила код остваривања права на *libel*, треба поћи од случаја Њујорк Тајмс против Саливена. Крајем

¹⁰ *Ibid*, 92

¹¹ *Ibid*, 93

¹² *Ibid*, 90, 91

50-их година прошлог века расна сегрегација у некадашњим робовласничким државама САД, од Вирџиније, до Луизијане, нарастала је до екстрема. Године 1960, белци су употребили силу против црних демонстраната, који су тражили јавне олакшице на колеџу Алабама, у Монтгомерију. У марту те године, појавио се оглас у листу Њујорк Тајмс, где се тражила финансијска подршка за студенте из Алабама. Оглас су потписале 64 особе познате у јавности, што црначке, што беле популације. У једном делу огласа се наводило следеће: „У Монтгомерију, Алабама, после песме студената „Моја земља“, на степеништу Стејт Капитола, уклоњене су њихове вође из школе и полицијска теретна возила, наоружана сачмарицама и сузавцем, ушла су у двориште Алабама Стејт колеџа. Када су студенти одбили прозивку, протестујући у односу на државну власт, трпезарија им је закључана, да би их на то приморали глађу. Власт са југа је на миран протест М. Л. Кинга одговорила застрашивањем и силом...“.¹³ Адвокати који су у спору за *libel* заступали полицијског комесара Саливена, из Монтгомерија, написали су да се два пасуса у огласу Њујорк Тајмса, односе на њега. У складу са законом Алабама, захтевали су од стране листа Њујорк Тајмс, порицање тврдњи и признање да је објављена неистина. Тужилац Саливен је на суду изјавио да наводи у огласу указују на њега, као надређеног у полицији, приказујући га као насилника, оптужујући га за закључавање трпезарије, изгладњивање студената, као и за хапшења. Шест сведока у поступку је изјавило да је оглас писан увредљиво по тужиоца. Други су сведочили да је много увредљивих детаља било неистинито,¹⁴ а исечци у Тајмсовој архиви показали су да су неке тврдње биле заиста нетачне. Уредник огласног блока изјавио је да није проверавао архиву приликом објављивања огласа, јер је припремељен у познатој агенцији и приложен уз писмо сведока да су све особе из огласа дале подршку студентима. Према мишљењу уредника, оглас је деловао као подобан за објављивање. Порота је нашла да је Саливен оклеветан и донета је одлука да му Њујорк Тајмс плати 500.000 долара, коју је Врховни суд у Алабама потврдио.¹⁵ Наиме, првостепена одлука је била у корист Саливена, у складу са обичајним правом на *libel*. Саливен и његови сведоци су доказали једини предмет сумње – *идентификацију* његове личности. Оптужба да је учествовао у серији престапа, била је клеветничка према позитивном праву, због доказаних грешака у чињеничним наводима. Олакшица је за Њујорк Тајмс била утолико што су новине објавиле

¹³ R.L. Holsinger, 107

¹⁴ Ibid, 108

¹⁵ Ibid, 108

тачан извештај на основу јавних снимака, што штити медије од одговорности због оправданог коментара. Порота је стога требало да одлучи о степену повреде Саливенове репутације и висини одштете за њега.¹⁶ Последица овакве одлуке била је покретање других *libel* спорова против медија у САД.¹⁷

Врховни суд САД једногласно је укинуо пресуду у случају Њујорк Тајмс, нашавши да је извештавање медија о понашању јавних службеника заштићено од *libel-a* слободом говора, коју гарантује Први амандман америчког Устава. Врховни суд је тада учинио четири основне измене традиционалних правних начела за *libel*. Прва се тиче могућности оспоравања одговорности за деликт због информације објављене у уводном огласу масмедија.¹⁸ Стога се, сагласно Уставу САД и путем огласа може изрази протест.¹⁹ Плаћање објављивања огласа није од утицаја, јер се плаћају и новине и књиге, које такође садрже информације и огласе. Друга измена начела је да тужени масмедиј може избећи плаћање накнаде штете ако докаже да је дефаматорна тврдња била истинита, као и да је оправдани коментар (*fair comment*), базиран на чињеничном основу.²⁰ Трећа измена правних начела је правни принцип да Први амандман оправдава одређене неистине, изречене у вези са понашањем власти, чиме је успостављена делимична заштита нетачних тврдњи (саопштења).²¹ Претходно начело, утврђења истине са теретом доказа на туженом, не значи да ће се у целости моћи спречити нетачна изјава, ако постоје тешкоће у прибављању доказа. Четврта измена правних начела везана је за обавезу тужилаца да докажу постојање зле намере. Уставне гаранције поставиле су федерално правило које спречава јавне службенике да траже одштету за неистиниту тврдњу којом су дефамирани, ако се она односи на њихово понашање у служби, осим ако докажу постојање зле намере на страни медија. Одлуком Врховног суда САД у случају Њујорк Тајмс, објашњено је да зла намера постоји ако онај ко објављује клеветничку тврдњу зна за њену

¹⁶ *Ibid*, 109

¹⁷ *Ibid* - Нпр. 11 спорова у Алабами, где су тужиоци захтевали више од 5 милиона долара одштете или 5 спорова против Колумбија РТВ, где су тужиоци захтевали више од 2 милиона долара.

¹⁸ *Ibid*, 109, 110. Десет година касније, суд је проширио ограничену заштиту Првим амандманом и на комерцијалне огласе (рекламе).

¹⁹ *Ibid*, 109, 110, 111. Било који други закључак обесхрабрио би новинске куће да објављују уводне огласе те врсте и прекинута би била проходност сваке важне информације, у вези са идејама оних особа које лично немају приступ медијима, пошто нису новинари.

²⁰ R. L. Holsinger, 110

²¹ *Ibid*, 111. Њујорк Тајмс, коме је ожалбеном пресудом било наређено да плати 500.000 долара, супротставио се тој казни због критике јавне власти, јер води аутоцензури новина.

нетачност или ако је изјава дата непромишљено, или се на истину није обраћала пажња.²² Овај параграф из одлуке Врховног суда САД, донео је револуционарне промене. Њиме је на јавне службенике, као тужиоце, премештен већи део терета доказивања у парници за *libel*. Стога они доказују не само објављивање, идентификацију и дефамацију (срамоту, клевету, поругу, оговарање), већ и да је дефаматорна информација била нетачна, што је издавач новина знао или је објављена са непажњом (зла намера). Овде се захтева виши степен доказивања него по другим цивилним тужбама.²³ У каснијем случају Герц против Роберт Велча, Инц.,²⁴ Врховни суд је нашао да постоји виши државни интерес да се заштите приватна лица у споровима за *libel* против медија. Да би успели у спору против средстава јавног информисања, јавни службеници и јавне личности морају да понуде јасан доказ на околност неистиности тврдње и злонамерности њеног објављивања, док приватна лица могу успети у спору и са мањим степеном такве доказаности. Осим тога, ако је у питању дискусија о јавним питањима, у сваком *libel* спору против медија, гаранција је Први амандман.²⁵ Судија Пауел (случај Герц) је нашао да се код повреде части приватних лица, тужиоцу може досудити само одштета довољна за компензацију актуелне повреде. Иначе, јавни службеници и јавне личности, не би могли добити накнаду штете, ако не успеју да докажу постојање зле намере. Иначе, већина судија настојала је да и у *libel* споровима по тужбама приватних лица донесе одлуку о накнади штете, где би та лица доказивала постојање зле намере.^{26, 27}

²² *Ibid*, 112

²³ *Ibid*, 112

²⁴ *Ibid*. 115 - 121

²⁵ *Ibid*, 117, 118

²⁶ *Ibid*, 119, 120

²⁷ *Ibid*, 120 - 121. Како је Врховни суд нашао да Герц није био јавна личност, иако је у Чикагу, као адвокат, имао нешто учешћа у јавним пословима, тај случај је враћен Федералном окружном суду у Чикагу. Седам година касније, случај се поново нашао на чикашком суду. У међувремену, Герц је постигао углед као адвокат, чији је случај променио правила у *libel* споровима. Постао је предавач и професор у Правној школи „Дон Маршал“, па је у једном интервјуу коментарисао да га је случај Герц начинио јавном личношћу. Ипак, суд је стао на становиште да је Герц био приватно лице 1969. године, у време када је објављена клеветничка информација о њему. Герц је изјавио да га је чланак избацио из емотивне равнотеже на дужи период, када је страховао и да ће изгубити клијентелу. Шест чланова пороте нашло је да је магазин „*American opinion*“, био не само био немаран у објављивању клеветничког чланка о Герцу, већ и злонамеран, те да је Герц patio и претрпео штету коју су одмерили у износу од 100.000 долара. У погледу исхода, случај Герц је наведен као ударац за новинарство. Више година касније, Апелациони суд је потврдио одлуку о досуђеној накнади Герцу, а Врховни суд је одбио да преиспита пресуду Суд је у суштини сматрао да је овај случај требало да привуче америчко јавно мњење, у вези са *libel* споровима.

Напомене: правна заштита од клевете (дефамације) у *common law* постоји вековима. Док су одлуке Врховног суда САД биле засноване на старом праву на *libel* (деликт, *tort actionable per se*), масмедији су успевали да оспоре своју одговорност истинитошћу објављене тврдње, јер се сматрало да истина не може бити дефаматорна, али се тада није водило рачуна о злонамерности. Тужилац је у таквом спору могао успети једино ако докаже неистинитост чињеничних тврдњи.²⁸ Прве модерне одлуке, након случаја Њујорк Тајмс против Саливена из 1964. године, писане су са напоменама да поред *common law-a*, као суштине за схватање овог проблема, постоји прецедентно право по ново утврђеним принципима, заснованим на Првом амандману америчког Устава, који гарантује слободу говора.²⁹ У случају Њујорк Тајмс, Врховни суд је нашао да државни службеници, као тужиоци у поступку по тужби за *libel*, морају доказати да је тврдња о њима била објављена са злом намером - са свешћу о неистини или са непажњом. Суд је проширио овај терет доказивања и на друге јавне личности. Касније је Суд нашао да и приватна лица која се суде са масмедијима по тужби за *libel*, морају доказати нетачност информације и у том смислу одређени степен непажње, као и то да су због изречене клеветничке информације повређени у свом праву.³⁰ Као следеће, Врховни суд САД је нашао да се за изјављено мишљење не може доказивати истинитост, па је доказивање оправданости објављеног мишљења, непотребно за оспоравање одговорности код тужбе за *libel*, према Првом амандману.^{31, 32} Трећу заштиту од одговорности за *libel* представљају привилегије, које обухватају «уставне повластица». Врховни суд САД је у случају Њујорк Тајмс против Саливена, сматрао да би према Првом амандману Устава САД, сви државни судови, као и федерални суд, требало да примене јавни принцип на *libel* спорове које покрећу државни службеници. Врховни суд САД је извршио револуцију права на *libel*, премештајући терет доказа на тужиоце, у споровима против новинских кућа, ако се радило о јавном интересу.³³ Иако САД представљају модел државе која поштује слободу изражавања, под заштитом Првог амандмана, а посебно слободу штампе и после више деценија од случаја Њујорк Тајмс,

²⁸ R.L. Holsinger, 120 - 121

²⁹ *Ibid*, 94, 106, 107

³⁰ *Ibid*, 93

³¹ *Ibid*, 93. При томе је Врховни суд сматрао ноторним да ниједна разумна особа неће поверовати у хиперболу, која изгледа као фактичка, а истовремено представља необичну, понекад и чудну тврдњу, нити је треба износити ради заштите оправданости изреченог мишљења.

³² *Ibid* - Правом на извештавање заштићен је од *libel-a* и коментар спорног питања, према случају Њујорк тајмс против Саливена.

³³ *Ibid*, 107

правила поступка за деликт *libel* остала су компликована. Покушај појашњења ових правила ствара проблеме, због узајамног утицаја ригидног *common law-a*, природног америчком праву, које се у основи још увек користи у бројним случајевима у поступцима за *libel* и због нових принципа створених на бази америчког Устава. Иако се поштује слобода говора и штампе, САД су федерација са 51. правним системом (укључујући и федерални), где се различито приступа појединачним питањима и није реткост да неколико различитих, понекад опречних мишљења, паралелно постоји.³⁴ Нови приступ у третирању деликта *libel* у САД, утицао је на правне теоретичаре и на судску праксу по свету. Варијанте правила утврђених у случају Њујорк Тајмс против Саливена, појавиле су се и у другим земљама и утицале и на одлуке Европског суда за људска права (случај Лингенс). Погрешно је на основу Првог амандмана на Устав САД, као основе за нови третман деликта *libel*, сматрати да ограничења слободе изражавања није дозвољено. Одређена ограничења ове слободе могу спречити објављивање неких информација, односно учинити их кажњивим, ако су противне праву.³⁵ Примена Првог амандмана у односу на *libel* право у САД, доприноси унификацији и поједностављењу извесних аспеката тог права, али тај систем чини много комплекснијим. Долази до разлике у мишљењима, нарочито у погледу питања квалификованих привилегија, установљених одлукама Врховног суда САД. Појмови попут: „државни службеник“, „јавна личност“, „јавни послови“, „постојање злонамерности“, представљају спорна питања везана за општи концепт *libel law-a*. Зато је често непредвидљив исход парнице. Америчка правна правила у погледу деликта *libel*, још увек се развијају у правцу заштите слободе изражавања, с тим да правну несигурност изазива то што многи институти нису јасно дефинисани. Предлози за реформу ових правила нарочито иду у правцу тога да се накнада штете досуђује само за новчани губитак; да се, ако није утврђена одговорност туженог, пресудом само деклараторно утврђује нетачност и дефаматорна природа информације; да се праву на одговор или исправку додели већи значај и да се не досуди накнада тужиоцу који не тражи исправку информације, осим за специјалну штету итд.³⁶ У САД нема зборника, нити закона којим би ово право било подробно регулисано на федералном нивоу, већ су као у Енглеској, елементи деликта дефамације и његова два облика (*libel* и *slander*), наведени у

³⁴ П. Теофиловић, *Libel – a comparative study*, *SJD Thesis*, Central European University, Budapest, Legal Studies Department 2003, 144, 145

³⁵ *Ibid.*, 145

³⁶ *Ibid.*, 145

разним правним документима. У САД се под тим сматрају и одлуке донете на основу *common law-a*, федералних и државних закона и пресуда државних судова и федералног суда.³⁷

3. Дефамација у енглеском деликтном праву

Порекло права на *libel* у вези је са дефамацијом, чије су *libel* и *slander* близначке компоненте. Датира из времена краља Алфреда Великог, који је у IX веку прогласио да ће ономе ко проноси приче о некоме, језик бити исечен. Мада су физичке казне током година претворене у финансијске, стари принципи деликта, заправо су остали непромењени.³⁸ Дефамација (оговарање, клеветање, nanoшење срамоте) област је која је у Енглеској уређена низом законских прописа. Она укључује и *libel* (клевету) и *slander* (сплетку, усмену клевету). *Libel* (јавна клевета) подразумева увреду у трајном облику, обично као писану, увредљиву тврдњу, док *slander* покрива тренутне облике дефамације, као што је изговорена реч. *Libel* је утужив по себи, као и један облик *slandera*, где тужбу за дефамацију мора финансирати сам тужилац. Стога се често подноси тужба за злонамерно обмањивање³⁹, у ком поступку се уместо адвоката, може користити правна помоћ. По тужби за *libel* порота одређује да ли је крив или невин онај ко је тужен. У очигледним случајевима тужилац може имати већи интерес да случај изнесе пред пороту, која генерално додељује вишу одштету него судије појединци, који суде по тужби за злонамерно обмањивање. У том смислу, високе суме у одштетним одлукама против медија, представљају специјалну претњу за слободу информисања.⁴⁰

Када се генерално говори о заштити права појединаца, енглеско деликтно право није у складу са европским стандардима, јер не признаје никакав деликт «угрожавања приватности». Ипак, модерно енглеско право прихвата различите механизме којима се могу

³⁷ *Ibid.*, 145

³⁸ T.Crone, *Law and the Media*, An everyday guide for professional - Third edition, 1995, copyright Tom Crone, 1989, 1991, 1995, 1

³⁹ C.Von Bar: *The Common European Law of Torts, Volume One*, The core areas of tort law, its approximation in Europe, and its accommodation in the Legal System, Munchen, 1998., 296-298. Један случај се односио на незакониту употребу слике извесног аматера-играча голфа, поводом рекламирања чоколаде, што се сматрало дефамацијом (клеветом). Он је као тужилац на располагању имао и тужбу за штетно деловање-узнемиравање (*nuisance*). У случају *Kaye v. Robertson*, тужиоца је малтретирао репортер док је био у беспомоћном стању. Апелациони суд је нашао решење у постојању деликта злонамерног обмањивања (*malicious falsehood*).

⁴⁰ *Ibid.*

решити празнине у заштити права личности. Међутим, иако постоје различити деликти, штетно деловање-узнемиравање (*nuisance*), злонамерно обмањивање (*malicious falsehood*) и други, то не мења основну чињеницу да је заштита права личности остала занемарена. Осим деликта клеветања - дефамације, ниједан од поменутих деликата није примарно намењен заштити права личности и људског достојанства. Сваки подносилац одштетног захтева због повреде личног добра, зависи од спремности судије да на тај случај примени деликт, који се иначе односи на неку другу врсту друштвеног конфликта. Енглеско судство није предузело никакве мере да се ослободи застарелих правила.⁴¹

4. Правила у вези са деликтом *libel* у пракси

Када извесна тврдња излаже некога мржњи, подсмеху, презиру или му умањује поштовање у друштву, она доводи до деликта *libel*. Право умеће публицисте, уредника, репортера је објавити такве тврдње са разумним степеном опреза у погледу поузданости тврдње. Када је чланак дефаматоран и стога потенцијално клеветнички, односно увредљив, одговорност ће сносити обично издавач или уредник, који одлучује да ли ће га објавити. Пре доношења одлуке они би требало да провере следеће појединости: 1) да ли је тврдња истинита; 2) може ли се доказати да је покривена неким другим видом оспоравања постојања деликта *libel*; 3) да ли би се субјекат деликта *libel* могао парничити. Међутим, медији могу објавити и истиниту причу, а да ипак дође до тужбе за *libel*. Када објаве неистините приче, могу се поднети тужбе за *libel* са захтевом за обештећење, без обзира на постојање штетне последице. У таквим случајевима углед медија трпи штету више због тужбе за *libel*, него због изворног чланка. Осим тога, ови судски поступци су веома скупи.⁴²

4.1. *Libel* и *slander*.

Разлика између ових деликата је у начину на који се објављују дефаматорне тврдње. Ако се то чини писањем или бележењем на који други начин, нпр. на магнетопону, правилно је поднети тужбу

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Т.Сгоне, (фуснота 37), 1 - 3

за *libel*. Ако се са друге стране, таква тврдња објави на начин који је тренутан, привремен, вербалан, повређена страна може да се суди само за *slander*. Иста информација дата преко медија или пред публиком, у Енглеској представља деликт *libel*. Забуна која настаје у вези са објављивањем информација на радио и ТВ програмима, разјашњена је у Закону о дефамацији (*Defamation act* из 1952. године), који предвиђа да се овакав начин публикације може посматрати као трајан, те је и у таквом случају прикладна тужба за деликт *libel*. Према Позоришном закону из 1968. године, *libel* се такође примењује за клеветничке тврдње изнете за време јавних представа и игара.⁴³ Тужбе за *slander* против новинара и ТВ компанија, због усмених клеветничких тврдњи су ретке, иако су новинари свесни и тог ризика. То се нарочито односи на истраживачко новинарство. Такође, ако репортер изрази дефаматорне тврдње о неком или пренесе оно шта је чуо (нпр. у судници), друга особа овлашћена је да га тужи за деликт *slander*.⁴⁴ Разлика између ових тужби је у томе што се код деликта *libel* полази од тога да је тужилац претрпео штету, па он не доказује да је претрпео било какав губитак. За *slander* међутим, тужилац мора да докаже да је као последицу дефаматорне тврдње претрпео финансијску штету. Изузеци од ових правила су усмене клеветничке тврдње које: 1. импутирају извршење злочина који је кажњив затвором; 2. импутирају да је особа инфективна, тј. заражена болешћу; 3. наговештавају браколомство и нечасне радње неке жене; 4. нарушавају особу или њен рад, односно професију или звање. За ове 4 категорије *slandera*, тужилац не мора да наведе доказе да је претрпео новчани губитак.⁴⁵

4.2. *Libel* и злонамерне обмане (*malicious falsehood*)

Тужбе за деликте *libel* и *slander* укључују тврдње које су злонамерне и штетне, али *услов* за ове парнице је да тужиочев углед мора бити повређен нетачним тврдњама (нпр. неистинитом информацијом о банкроту). У противном, особа се не може парничити по наведеним основима. У таквим случајевима, тужилац може користити тужбу за злонамерну обману (*malicious falsehood*).⁴⁶ Три елемента злонамерне обмане које тужилац мора доказати су: 1)

⁴³ T.Crone, (фуснота 37), 3, 4

⁴⁴ *Ibid*, 4

⁴⁵ *Ibid*.

⁴⁶ *Ibid*.

да је информација била неистинита; 2) да је објављена злонамерно (што укључује и непромишљеност, незаинтересованост за истину) или због похлепе или неког другог неприличног мотива; 3) да код тужиоца може да доведе до финансијског губитка или је дата у некој трајној форми (нпр. писаној), када му се може одразити на посао или звање и узроковати и финансијски губитак.⁴⁷ У пракси је суђење по тужби за злонамерну обману теже за тужиоца, него код деликта *libel* и *slander*, када је тужени дужан да докаже истинитост дефамације. У тужби за злонамерну обману терет доказивања нетачности навода и зле намере туженог лежи на тужиоцу, који доказује већ настале или могуће финансијске губитке због тврдњи туженог.⁴⁸ Док се по тужби за *libel* и *slander* увек суди пред поротом, за злонамерне тврдње суди се пред судијом појединцем, с тим да се у том спору могу тражити услуге правне помоћи. У случају када погрешне тврдње доводе до преклапања деликата *libel* и злонамерне обмане, тужиоци који немају средстава за поступак по тужби за *libel*, могу потражити правну помоћ и поднети тужбу за злонамерну обману, јер је то финансијски повољније.^{49, 50}

5. Положај странака у спору (мане и предности *libel* case)

Тужилац у спору доказује постојање три елемента за одређивање одговорности туженог за *libel* и то: 1) постојање дефамације - да ли су речи или други елементи информације повреда репутације; 2) идентификацију - да ли се може схватити да се информација односи

⁴⁷ *Ibid*, 5

⁴⁸ T.Crone, (фуснота 37), 5

⁴⁹ *Ibid*, 6. „Ово је повољнија прилика за тужиоце. У случају бивше служавке у Бакингемској палати, Линде Џојс, која се судила са новинама *Today* 1991. године, због нетачних наговештаја да је украла писмо које припада принцези Ани, случај је био очигледан за издавање судског позива за *libel* парницу, али госпођица Џојс није могла да финансира то суђење, па је стога, уз правну помоћ, започела спор по тужби за злонамерну обману. Тај случај је дошао до Апелационог суда и после оспоравања тужених новина, између осталог, њено право је прешло из тужбе за *libel*, у нешто друго“.

⁵⁰ *Ibid*, 5, 6. „Нетачна тврдња може такође, али и не мора бити дефаматорна, иако је објављена у медијима. С друге стране, чињеница да је тврдња дефаматорна, не искључује разлог за тужбу за злонамерну обману, мада ће се право побринути да тужилац не наплати дуплу штету за исти губитак» (Joyce versa Sengupta) 199. године. Нпр. у случају Џојс, суд је наговестио, да када је тужилац једном доказао стварни или потенцијални финансијски губитак, он ће моћи да тражи и накнаду штете за емоционални бол, повезан са финансијским губитком. Председник већа у поступку за деликт *libel*, мора бити чврсто уверен да је захтев основан, али ако је у питању паразитска штета, како је зову правници, која настаје извршењем неког деликта, а њено наношење није утуживо као посебан деликт, постоји основ за тужбу и за злонамерну обману и то за сваки онај део којим медији могу изазвати деликт *libel*“.

на њега; 3) публикацију - да ли су такве информације објављене од стране туженог и саопштене неком трећем лицу.^{51, 52} Парница по тужби за *libel* може трајати и преко две године и тужилац је оптерећен високим трошковима поступка, пошто правна помоћ није дозвољена.⁵³ Тужена медијска кућа суочена је са теретом оспоравања одговорности и адвокатским трошковима. Оно што поступак по тужби за *libel* раздваја од других поступака је обавезно суђење пред поротом, од које се очекује да прецизно, по монетарним условима, процени насталу штету по тужиочеву репутацију. Али, приметне су недоследности различитих порота код одмеравања накнаде за веома сличне случајеве.⁵⁴ Правно лице се може спорити за *libel* само ако се дефаматорне тврдње тичу његовог посла. То подразумева информације о части, пословним методама или његовој финансијској позицији. Повреда информацијом не мора бити ограничена само на губитак добити, јер се информација може односити и на клијентелу правног лица, па дефаматорне тврдње против неке компаније могу проузроковати и судски позив по индивидуалним тужбама за *libel*⁵⁵

Битно је рећи да се у енглеском праву не захтева да тужилац због објављивања информације доказује злу намеру на страни туженог, за разлику од правила о доказивању зле намере (*actual malice*), уведеног од Врховног суда САД 1964. године, у случају Њујорк Тајмс против Саливена. У случајевима дефамације, медијима се у САД пружа боља заштита слободе изражавања, него у Енглеској. У САД под одређеним условима и правна лица могу бити тужиоци у случајевима дефамације.⁵⁶ Заштита репутације (части и угледа) у САД је другачија за корпорације, јер оне немају углед, попут физичких лица, те могу тужити само за повреду пословне репутације и пословног положаја, чиме се, као и у Енглеској, разликују од других категорија тужилаца.⁵⁷ У Енглеској, државне и корпорације у приватном сектору могу упутити тужбу због клевете изречене у јавности, која утиче на

⁵¹ *Ibid*, 5, 6

⁵² *Ibid*, 8

⁵³ *Ibid*, 7

⁵⁴ *Ibid*, 8. Суочени са сигурношћу да ће судски трошкови рапидно расти, ТВ и издавачке новинске куће често се покорављују реалној економији, па се процеси окончавају у раном стадијуму и тужилац побеђује у спору.

⁵⁵ Т. Stone, (фуснота 37), 18.

⁵⁶ П. Теофиловић, (фуснота 33), 292-293. Профитабилна правна лица могу због дефамације тужити оне који информацијом шире необјективне наводе о њиховом пословању или теже да одврате друге од пословања са њима. Непрофитабилна правна лица могу поднети тужбу само ако имају финансијску подршку јавности, када се клеветничка тврдња, због јавног мњења, може умешати у њихове активности и нанети им штету.

⁵⁷ *Ibid*, 134-265. Видети поглавље о праву у САД за опширније упознавање.

стање њихове имовине, па се повреда угледа своди на материјални губитак. Политичке партије пак, нису овлашћене да подносе тужбе због клевете, али појединци, као партијски припадници, могу то индивидуално учинити.⁵⁸

Dragica Popesku, Ph.D

Judge of the Appellate Court in Belgrade

DEFAMATION IN ANGLO-AMERICAN LAW

Summary

Common law recognises two torts suitable for defamation charges; the libel tort, which includes public defamation, an insult in a lasting form (a written insulting claim – letters, press, photographs) and slander tort, which stands for plots/intrigues, verbal defamation (a verbal violation of one's honour and reputation, unless it was stated on radio or television, in which case it is also considered a libel offense). Libel is actionable per se, because the plaintiff in defamation cases need not prove that the damage is made, while slander is actionable per se in cases of verbal reproaches of offenses, sexual diseases, shameful way of life etc. Although they both take roots from common law, there are certain differences between libel torts in the English and U.S. Law. The modern U.S. libel law represents a combination of common law and the rules made by the U.S. Supreme Court based on the First Amendment to the U.S. Constitution. On the other hand, old libel offense principles have remained unchanged in England, except for former corporal punishments having been replaced by fines. Nevertheless, modern English offense law accepts different mechanisms in order to fill gaps in legal protection.

Key words: common-law, defamation, libel, slander, actionable per se, information, mass media

⁵⁸ T. Stone, (фуснога 37), 18.